

Djuravdelningen

Vägledning för kontroll av hantering av animaliska biprodukter och därav framställda produkter vid livsmedelsanläggning

Denna vägledning är en bilaga till den vägledning som Jordbruksverket tagit fram för Livsmedelsverkets kontroll inom området animaliska biprodukter (dnr 6.7.17-19102/2021). Texten är avsedd att belysa lagstiftningens krav på detaljnivå rörande hantering av animaliska biprodukter i livsmedelsanläggningar (även anläggningar under kommunalt kontrollansvar) liksom vilka krav som ställs på bortskaffandet av de animaliska biprodukterna.

Dokumentet ska läsas ihop med följande dokument som bl.a. återfinns på www.jordbruksverket.se som länkar under platsen för detta dokument:

- Tillämpningsområde för förordning (EG) nr 1069/2009 och information om den s.k. ”slutpunkten”
- Kategorisering av animaliska biprodukter
- Insamling, transport och spårbarhet
- Hantering av animaliska biprodukter (abp) i butiker och lager som saluför respektive distribuerar livsmedel

Dessa dokument uppdateras kontinuerligt vid behov.

Innehåll

Inledning	3
Kontrollansvar över animaliska biprodukter och därav framställda produkter vid livsmedelsanläggning.....	3
Generella krav på driftsansvarig och några grundläggande begrepp	4
Begreppet animaliska biprodukter	5
Kategorisering.....	5
Hantering av animaliska biprodukter vid livsmedelsanläggningar	6
Sortering efter kategori.....	6
Förvaring	6
Utlämnande.....	7
Foder	8
Förbränning	9
Nedgrävning	9
Deponi	10
Bortskaffande av mindre mängder före detta livsmedel genom avfallsförbränning	10
Spridning på mark.....	11
Insamling, transport och spårbarhet	11
Återtag/återlämnande till slakteri.....	11
Spill- och avloppsvatten	12
Produkter och verksamheter för vilka det finns särskilda regler	12
Fisk och andra vattenlevande djur	13
Vilda djur och ren	13
Hudar och skinn från slakterier.....	14
Mjök och mjölkprodukter.....	15
Abp från livsmedelsbutiker och lager	16
Matavfall	16
Export och utförsel till annat EU-land och kontroll i Traces.....	17
Förslag på frågor som kan ingå i en checklista vid kontroll.....	18

Inledning

Animaliska biprodukter (abp) uppstår bl.a. vid livsmedelsanläggningar som hanterar råvaror och produkter som innehåller animaliska beståndsdelar. Det finns många olika typer av livsmedelsanläggningar och dessa hanterar i olika grad i anslutning till livsmedelshanteringen ett brett register av animaliska biprodukter och i viss mån även framställda produkter. Att dessa produkter hanteras i enlighet med gällande lagstiftning (den så kallade ”abp-lagstiftningen”) är viktigt ur smittskydds-, miljö- och redlighetssynpunkt. Verksamhetsutövaren är skyldig att följa lagstiftningens krav, som bl.a. innebär att de animaliska biprodukterna separeras från livsmedlen och sorteras och märks på ett korrekt sätt. Materialet får bara tas emot av mottagare som får hantera aktuell kategori av material genom att de har en av Jordbruksverket registrerad eller godkänd anläggning, att de har tillstånd att använda materialet för ett specifikt ändamål eller att det finns andra öppningar i lagstiftningen som möjliggör att de får ta emot materialet i fråga. Utsedda kontrollmyndigheter (Livsmedelsverket respektive kommunerna) ska kontrollera att lagstiftningen följs hos livsmedelsföretagen, länsstyrelserna ska kontrollera att den följs av transportörerna och Jordbruksverket att den följs hos mottagarna.

Spårbarheten är viktig i sammanhanget. Detta gäller även om materialet kan anses harmlöst. Ett material med animaliska beståndsdelar som inte längre är ett livsmedel oavsett skäl är en animalisk biprodukt, och det måste kunna säkerställas att materialet inte åter blir ”livsmedel” i någon del av kedjan eller att det på ett otillåtet sätt används t.ex. som foder.

Det är viktigt att kontrollmyndigheterna kommunicerar med varandra i händelse av upptäckter eller misstankar om oegentligheter i hanteringen av abp som ligger utanför det egna ansvarsområdet för kontrollen.

Kontrollansvar över animaliska biprodukter och därav framställda produkter vid livsmedelsanläggning

För grundläggande information om kontrollansvaret hänvisas till huvuddokumentet som detta dokument är en bilaga till.

Den myndighet som har kontrollansvaret över en livsmedelsanläggnings verksamhet med livsmedel måste även kontrollera hur man vid denna anläggning hanterar sådant material som i sin helhet består av eller som innehåller animaliska produkter och som inte ska användas som livsmedel. Det kan t.ex. vara sådant som faller från slakt eller styckning, råvaror och produktionsspill inom annan livsmedelshantering, färdiga livsmedel som av kommersiella skäl inte kommer att gå vidare som livsmedel, och matavfall.

Länsstyrelsen har kontrollansvaret över själva insamlingen och transporten, utom när det gäller matavfall där kommunerna har kontrollansvaret. Att produkterna är korrekt märkta vid avsändandet, att register förs, och att sändningarna åtföljs av korrekt ifyllda handelsdokument ligger dock på Livsmedelsverket eller i tillämpliga fall kommunerna att kontrollera.

Om anläggningen mal, fryser, syrar eller lagrar animaliska biprodukter som uppstått vid anläggningen som en del av anläggningens verksamhet behövs varken godkännande eller registrering från Jordbruksverket och kontrollansvaret över att abp-lagstiftningen följs ligger på den myndighet som har livsmedelskontrollen vid anläggningen.¹

Om anläggningen däremot framställer produkter som släpps ut på marknaden som framställda produkter genom att samma bearbetningskrav kan tillämpas för livsmedel som för framställda produkter så ska anläggningen vara registrerad av Jordbruksverket. Det rör sig bl.a. om anläggningar för tillverkning av utsmält fett, gelatin och äggprodukter. Kontrollansvaret ligger på den myndighet som har livsmedelskontrollen vid anläggningen.

De livsmedelsanläggningar som lämnar ut animaliska biprodukter eller framställda produkter som foder ska vara registrerade som foderanläggningar. Att kontrollera att anläggningen lever upp till de krav foderlagstiftningen ställer ligger inom Jordbruksverkets ansvarsområde.

Viktiga punkter att ha i beaktande i samband med kontrollen är:

- materialets kategorisering,
- materialets förvaring på livsmedelsanläggningen,
- eventuella förväxlingsrisker (materialets förvaring och märkning under lagring),
- materialets märkning vid avsändandet,
- materialets spårbarhet genom handelsdokument och register, samt
- hantering av avloppsvatten

De olika punkterna förklaras närmare i texten.

Generella krav på driftsansvarig och några grundläggande begrepp

För grundläggande information om lagstiftningen hänvisas till huvuddokumentet som detta är en bilaga till.

¹ Se vidare under rubriken Återtag och återlämnande till slakteri.

I förordning (EG) nr 1069/2009 används begreppet ”driftsansvarig” och med det avses den fysiska eller juridiska person som har faktisk kontroll över en animalisk biprodukt eller därav framställd produkt, däribland transportörer, handlare och användare. Driftsansvariga ska låta registrera sina anläggningar, och i vissa fall ansöka om godkännande för dem. Detta gäller dock inte för verksamheter vid anläggningar som framställer animaliska biprodukter² och som redan godkänts eller registrerats i enlighet med förordning (EG) nr 852/2004 eller förordning (EG) nr 853/2004.³

Driftsansvariga ska alltid i de företag som står under deras kontroll, se till att animaliska biprodukter eller därav framställda produkter under alla skeden av insamling, transport, hantering, behandling, omvandling, bearbetning, lagring, utsläppande på marknaden, distribution, användning och bortskaffande uppfyller de krav i förordningen som är av relevans för verksamheten.

Begreppet animaliska biprodukter

Definitionen av animaliska biprodukter finns i artikel 3 i förordning (EG) nr 1069/2009 och är, något förenklat, hela kroppar eller delar från djur, produkter av animaliskt ursprung eller andra produkter som fås från djur och inte är avsedda som livsmedel, inbegripet ägg, embryo och sperma. I ett av de informationsblad som det hänvisas till på första sidan i detta dokument (”Tillämpningsområde för förordning ...”) har Jordbruksverket tydliggjort vilka djurprodukter som abplagstiftningen ska tillämpas på.

Det är viktigt att känna till den grundläggande principen rörande var gränsen mellan livsmedel och animaliska biprodukter går. Vissa djurprodukter blir automatiskt animaliska biprodukter eftersom de inte uppfyller kravet på att vara ett livsmedel. Men det är även syftet som styr. En köttbit som är avsedd att användas som foder är inte längre ett livsmedel utan en animalisk biprodukt och kan aldrig återgå till att bli ett livsmedel. Beslutet är irreversibelt.⁴

Kategorisering

Animaliska biprodukter delas in i tre kategorier beroende på risk och fortsatta användningsmöjligheter. Indelningen framgår av artikel 8-10 förordning (EG) nr 1069/2009. I informationsbladet ”Kategorisering av animaliska biprodukter” som det hänvisas till på första sidan i denna bilaga har Jordbruksverket sammanställt och närmare beskrivit de olika kategorierna och deras undergrupper i tabellform.

² Detta gäller alltså inte för framställda produkter där krav på registrering finns.

³ Enligt art. 23 punkt 4 i förordning (EG) nr 1069/2009. (Observera att ny översättning publicerats i en rättelse till förordning (EG) nr 1069/2009.)

⁴ Art 2 punkt 1 i förordning (EG) nr 1069/2009.

Hantering av animaliska biprodukter vid livsmedelsanläggningar

Det framgår av abp-lagstiftningen att behandling, bearbetning eller lagring av animaliska biprodukter i livsmedelsanläggningar som godkänts eller registrerats i enlighet med artikel 4 i förordning (EG) nr 853/2004 eller i enlighet med artikel 6 i förordning (EG) nr 852/2004 ska ske under sådana villkor att korskontaminering förebyggs och, vid behov, i en särskild del av anläggningen.⁵ I övrigt står det mycket lite om just kraven på livsmedelsanläggningar. Dessa förväntas dock uppfylla de allmänna krav som ställs på driftsansvariga.

I dokumentet ”Insamling transport och spårbarhet” som det hänvisas till på första sidan i denna bilaga har Jordbruksverket sammanställt och närmare beskrivit vilka krav som ställs. I detta dokument görs endast en översiktlig beskrivning.

Sortering efter kategori

I samband med att de animaliska biprodukterna skiljs från livsmedlen ska de kategoriseras av den driftsansvarige i någon av kategorierna 1, 2 eller 3. Att kategoriseringen görs på ett korrekt sätt är mycket viktigt. I många fall används animaliska biprodukter av kategori 3 vidare i foderkedjan, och det skulle kunna få allvarliga konsekvenser om andra kategorier felaktigt tas för kategori 3-material. Det är dock helt i sin ordning att nedklassa material till en sämre kategori. Av praktiska skäl skickas t.ex. ofta gångben och mag-tarmpaket från slakterier som kategori 1-material.

Det finns inget formellt krav på att behållare med abp redan i initialskedet måste märkas med den kategorimärkning som är obligatorisk vid transport. Men om anläggningen hanterar flera olika kategorier får det aldrig finnas någon risk för förväxling. När det gäller SRM⁶ finns särskilda krav på att materialet färgas in eller, i tillämpliga fall märks på annat sätt, omedelbart efter avlägsnandet enligt förordning (EG) nr 999/2001⁷.

Förvaring

De animaliska biprodukterna måste förvaras separerat från livsmedel enligt de krav livsmedelslagstiftningen ställer. Det får heller inte finnas risk för förväxling mellan olika kategorier av animaliska biprodukter, och materialet måste vara tydligt

⁵ I art. 26 i förordning (EG) nr 1069/2009.

⁶ SRM: specificerat riskmaterial. Vad som är SRM anges i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 999/2001 av den 22 maj 2001 om fastställande av bestämmelser för förebyggande, kontroll och utrotning av vissa typer av transmissibel spongiform encefalopati. Information finns också på www.jordbruksverket.se.

⁷ Se punkt 3 i bil. V i förordning (EG) nr 999/2001.

identifierbart. Som nämnts bör det lämpligen redan vid lagringen vara märkt med kategori.

I vissa fall finns det anledning att förvara ett material kylt, fryst eller torrt. Detta gäller bl.a. om det i något senare led ska användas som foder. Ansvaret ligger på livsmedelsföretaget som måste följa foderlagstiftningen.

Det kan även finnas andra skäl än framtida foderanvändning som föranleder att ett visst material måste förvaras på ett visst sätt redan hos avsändaren. Det som eventuellt intygas i handelsdokumentet måste alltid vara med sanningen överensstämmande.

Utlämnande

Animaliska biprodukter som uppstår vid en livsmedelsanläggning är i de allra flesta fall att anse som obearbetade animaliska biprodukter. Detta gäller även om de kan anses vara för direkt humankonsumtion. Detta har att göra med att abp-lagstiftningen ibland ställer strängare krav på bearbetning på grund av risken för överföring av smitta till djur. I vissa fall kan dock den bearbetning som gjorts enligt livsmedels lagstiftningens krav vara tillräcklig för att produkten ska kunna ses som en framställd produkt. Detta gäller bl.a. vid viss bearbetning av ägg, utsmält fett och fiskolja.

Animaliska biprodukter från livsmedelsanläggningar kan ta många vägar. Ett grundkrav är att mottagaren har det godkännande eller det tillstånd som krävs för att ta emot en produkt.

Av artiklarna 12, 13 och 14 i förordning (EG) nr 1069/2009 framgår olika möjligheter för bortskaffande eller vidare användning. Men det finns även en hel del undantag från detta vilket anges i artikel 16-19 i samma förordning. Här beskrivs kortfattat olika vägar.

Abp från livsmedelsanläggningar kan sändas för bearbetning eller bortskaffande t.ex. till biogas-, kompost- eller förbränningsanläggningar, eller till mellanhanteringsanläggningar för vidare transport till förbränning eller fodertillverkning. Det finns också en möjlighet att lämna ut material för användning för t.ex. utfodring, forskning eller undervisning. I följande fall räcker det med en registrering hos Jordbruksverket för den aktuella verksamheten för att få ta emot följande typer av abp:

- kategori 3-material för utfodring av sällskapsdjur (inte matavfall till svin och fåglar)
- kategori 3-material för utfodring av hundar som t.ex. jakt- eller draghundar
- kategori 3-material för utfodring av päls-, djurparks- och cirkusdjur (inte matavfall till svin och fåglar)

- kategori 3 material som omfattas av art. 10 a och b i förordning (EG) nr 1069/2009 till vilda djur under vissa villkor
- kategori 3 som var livsmedel fram till utlämnandet och som ska användas för undervisning
- blod som var livsmedel fram till utlämnandet för blodspårsträning av hund
- framställda produkter av kategori 3 för forskning och diagnostik samt för konstnärlig verksamhet och utställningsändamål

För undervisning och blodspårsträning med produkter som är livsmedel fram till överlämnandet krävs inte ens en registrering.⁸ Men i övriga fall krävs individuella tillstånd i form av beslut från Jordbruksverket.

Om du vill läsa mer om detta hittar du information på www.jordbruksverket.se.

För hudar och skinn finns vissa undantag som du kan läsa om under rubriken Hudar och skinn från slakterier.

Samtliga anläggningar både inom Sverige och i övriga EU finns listade på www.jordbruksverket.se. Där finns också användare som pälsdjursuppfödare och djurparker.

Alla anläggningar som godkänns och alla som registreras får ett godkännande- eller registreringsnummer. Detta nummer ska alltid fyllas i på handelsdokumentet av avsändaren. Mottagaren ska kunna uppge sitt nummer. Men utlämnaren måste inte få bevis på att mottagaren har godkännande/registrering. Det ligger alltid på mottagaren att inte ta emot annat än vad denne har tillstånd för. Misstänker utlämnaren att mottagaren inte har det tillstånd som krävs kan kontroll göras på webben eller kontakt tas med Jordbruksverket. De som inte behöver registreras har inget registreringsnummer som kan fyllas i. I dessa fall får rutan i handelsdokumentet lämnas tom.

Samtliga som yrkesmässigt bedriver transport av animaliska biprodukter ska vara registrerade, och registreringsnumret ska fyllas i på handelsdokumentet.

Foder

Abp och därav framställda produkter går ofta vidare i foderkedjan. En livsmedelsanläggning som lämnar ut sådant material ska vara registrerad som foderanläggning och stå under Jordbruksverkets kontroll avseende att anläggningen följer foder-lagstiftningen. Livsmedelsverket eller kommunen har dock kontrollansvaret över att anläggningen följer abp-lagstiftningen även i de delar som rör foder.

⁸ 2 kap. 31 b och 31 c §§ SJVFS 2006:84.

Det finns restriktioner avseende vilka typer av animaliska biprodukter som får användas som foder. T.ex. är det förbjudet att utfodra produktionsdjur⁹, med undantag av pälsdjur, med matavfall, och det är bara vissa typer av före detta livsmedel¹⁰ som får användas som foder utan att först ha bearbetats i en av Jordbruksverket godkänd anläggning.

Om ett slakteri lämnar ut råvara för tillverkning av färskt sällskapsdjursfoder ska avsändaren intyga på handelsdokumentet att sändningen bara består av sådan abp som omfattas av artikel 10 a och 10 b i och ii i förordning (EG) nr 1069/2009.

Färskt sällskapsdjursfoder från detaljhandelsledet eller från anläggningar vid försäljningsställen, där styckning och lagring enbart sker i samband med försäljning direkt till konsumenten omfattas inte av abp-lagstiftningen och får således säljas fritt. Här tänker man sig t.ex. köttbitar eller ben som blivit över i samband med styckning och putsning av kött som köps till familjens hund i en butik med charkavdelning. Butiken kan dock inte skylta med att de säljer ”hundfoder” utan att vara registrerad som foderanläggning och måste då även i övrigt följa foderlagstiftningen.

Mjolk och mjölkbaseade produkter från mejerier används ofta som foder till gris. Det finns ett särskilt handelsdokument som ska användas till mjölk och mjölkprodukter. Av kryssrutorna ska det framgå hur produkten behandlats om den ska användas som foder. Läs mer om mjölk och mjölkprodukter under rubriken ”Vad gäller för mjölk och mjölkprodukter?”

Förbränning

Förbränning av slaktbiprodukter eller andra animaliska biprodukter från livsmedelsanläggningar får bara ske i anläggningar som är miljögodkända för förbränning av avfall och som, utom när det gäller matavfall av kategori 3, har registrerats av Jordbruksverket.

Nedgrävning

I de allra flesta fall är nedgrävning inte ett alternativ för bortskaffande av animaliska biprodukter. I vissa enstaka fall kan dock material från livsmedelsanläggningar tillåtas att grävas ner.

⁹ Produktionsdjur är per definition i förordning (EG) nr 1069/2009 alla djur som hålls, göds eller föds upp av människor och används för framställning av livsmedel, ull, päls, fjädrar, hudar och skinn eller andra produkter som fås från djur eller för annat ändamål inom jordbruket, samt hästdjur.

¹⁰ D.v.s. sådant som omfattas av art. 10 f i förordning (EG) nr 1069/2009.

Jordbruksverket är behörig myndighet att meddela föreskrifter och fatta särskilda beslut rörande detta¹¹, och i Jordbruksverks föreskrifter¹² finns föreskrivet om undantag som stöder sig på förordning (EG) nr 1069/2009. Bland annat har avlägset belägna geografiska områden definierats i bilaga 2 inom vilka särskilda regler gäller avseende möjligheten till nedgrävning.

Abp från slakt vid vilthanteringsanläggningar får grävas ner över hela Sverige, och biprodukter från renslakt får grävas ner i de områden som omfattas av bilaga 2 utan att Jordbruksverket behöver besluta särskilt. Jordbruksverket kan också efter särskild ansökan i vissa fall godkänna nedgrävning av andra biprodukter från slakt i de områden som är definierade i bilagan. Det rör sig om biprodukter från mindre slakterier som slaktar t.ex. lamm eller från fiskanläggningar. Dessa beslut fattas efter kontakt med berörd kommun och kopia skickas för kännedom till kommunen liksom till Livsmedelsverket.

Kommunen har kontrollansvar över nedgrävning av animaliska biprodukter och nedgrävning måste alltid göras enligt anvisningar från berörd kommun¹³ och i enlighet med de krav som abp-lagstiftningen ställer.

De krav som abp-lagstiftningen ställer på register måste beaktas så att det där tydligt framgår vad som har gått för nedgrävning. Handelsdokument kan bara motiveras i de fall nedgrävning sker på annan plats än på ursprungsanläggningen eller om extern transportör anlitas.

Deponi

Före detta livsmedel som genomgått bearbetning enligt artikel 2(1)(m) i förordning (EG) nr 852/2004 och som inte har kommit i kontakt med någon animalisk biprodukt som avses i artiklarna 8 och 9 och artikel 10 (a)-(e) och (h)-(p) i förordning (EG) nr 1069/2009, får bortskaffas som avfall på godkänd deponi. Normalt tillåter inte den svenska miljölagstiftningen deponi av denna typ av material. Men det finns undantag, som t.ex. för deponi av konserver.

Bortskaffande av mindre mängder före detta livsmedel genom avfallsförbränning

Före detta livsmedel enligt art. 10 f i förordning (EG) nr 1069/2009 får bortskaffas som avfall genom avfallsförbränning utan att de krav abp-lagstiftningen ställer på transport och spårbarhet följs under förutsättning att det rör sig om maximalt 20

¹¹ Enligt förordningen (2006:814) om foder och animaliska biprodukter.

¹² 2 kap. 23-29 §§ Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

¹³ Detta anges i 2 kap. 27 § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

kilo per vecka.¹⁴ Läs mer om detta i dokumentet ”Hantering av animaliska biprodukter (abp) i butiker och lager som saluför respektive distribuerar livsmedel” som det hänvisas till på första sidan till denna bilaga.

Spridning på mark

Mjolk av kategori 3 får spridas på mark. Kategori 2-mjolk samt naturgödsel och mag- och tarminnehåll får också spridas under förutsättning att det inte finns beslut om restriktioner eller begränsningar i användning eller hantering som omfattas av bestämmelser om förebyggande och begränsning av smittspridning och sjukdom och som berör materialet i fråga.¹⁵

De krav som abp-lagstiftningen ställer på bland annat handelsdokument och register ska följas när den här typen av material lämnar slakterier och mejerier.

Insamling, transport och spårbarhet

Abp-lagstiftningen innehåller mycket detaljerade krav avseende insamling, transport och spårbarhet som är viktiga att känna till. För information om vilka krav som ställs avseende detta hänvisas till det särskilda informationsmaterial som tagits fram (”Insamling transport och spårbarhet”) och som det hänvisas till på första sidan till denna bilaga. Om handelsdokument kan du läsa mer på <https://jordbruksverket.se/djur/foder-och-produkter-fran-djur/produkter-fran-djur/hantera-handelsdokument-och-fora-register>.

Återtag/återlämnande till slakteri

I vissa fall önskar skolor och forskare lämna tillbaka animaliska biprodukter från slakt till slakteriet för att detta sedan ska lämna materialet vidare för bortskaffande. Även vissa mindre styckningsanläggningar kan vilja lämna tillbaka styckningsrester till det slakteri som kropparna kom från.

Jordbruksverket menar att det kan finnas fördelar med denna hantering eftersom den möjliggör ett säkert bortskaffande även av de mindre mängderna. Hanteringen får dock inte strida mot livsmedelslagstiftningen, och abp-lagstiftningen måste följas. Behållare med styckningsrester måste t.ex. vara korrekt märkta och åtföljas av handelsdokument. Av praktiska skäl har Jordbruksverket inte ställt krav på att skolor som lånat slaktbiprodukter från slakteriet ska använda handelsdokument eller märka materialet när de lämnar tillbaka det.

Om abp tas emot från andra verksamheter ska Jordbruksverket godkänna den mottagande anläggningen som en anläggning för mellanhantering eller lagring av abp. Denna anläggning ska då vara helt skild från slakteriets verksamhet.

¹⁴ Bil. VI kapitel IV i förordning (EU) nr 142/2011.

¹⁵ 2 kap. 1 d § SJVFS 2006:84.

Spill- och avloppsvatten

Animaliska biprodukter får generellt sett inte bortskaffas via avloppet. Detta gäller såväl fasta produkter som flytande produkter i form av t.ex. blod eller mjölk.¹⁶

När det gäller uppsamling av animaliska biprodukter vid livsmedelsanläggningar har det ansetts vara tillräckligt att slakterier (oavsett djurslag), samt styckningsanläggningar där SRM avlägsnas, har golvbrunnar där hålen är mindre än 6 mm i diameter och som allt spolvatten från verksamhet där animaliska biprodukter uppstår måste passera igenom. Material som inte passerar genom ska samlas in och kategoriseras som kategori 1 eller 2 beroende på vilka djurslag som slaktas/styckas. Om golvbrunnarna har större hål måste filter sättas in på annan plats innan spolvattnet går ut i avloppet. Sådant material som passerat ut genom ”filtret” hanteras som avloppsvatten i enlighet med miljölagstiftningen. Slam som uppstår vid hantering av avloppsvatten efter filtret omfattas alltså inte av den lagstiftning som denna kontrollvägledning berör. Mindre mängder spillblod som uppstår i samband med slakten får spolas ut med avloppsvattnet. Den blodvolym som tappas från djuret i samband med avlivningen måste dock samlas upp och kategoriseras som animaliska biprodukt om den inte ska gå vidare som livsmedel. Det är förbjudet att bortskaffa animaliska biprodukter, inklusive blod, mjölk eller framställda produkter via avloppsvatten.

Spolvatten, avloppsvatten och slam från andra typer av livsmedelsanläggningar än slakterier och de styckningsanläggningar som nämns ovan ska hanteras i enlighet med miljölagstiftningen.

Kategori 3-material som består av slam från centrifugering eller separering¹⁷ på mejeri får dock, enligt abp-lagstiftningen, bortskaffas via avloppsvatten under förutsättning att det har genomgått en av behandlingarna för slam från centrifugering eller separering i kapitel II avsnitt 4 del III i bilaga X i förordning (EU) nr 142/2011.

Produkter och verksamheter för vilka det finns särskilda regler

Det finns några olika typer av verksamheter och produkter för vilka det finns särskilda undantag eller bestämmelser.

¹⁶ Kraven finns i kap. I avsnitt 2 i bil. IV i förordning (EU) nr 142/2011.

¹⁷ *slam från centrifugering eller separering*: material som tillvaratagits som en biprodukt när obehandlad mjölk renas och separeras till skummjölk och grädde.

Fisk och andra vattenlevande djur

Fisk och andra djur som ingår i begreppet vattenlevande djur och som fångats i kommersiellt syfte omfattas av abp-lagstiftningen. Samma krav ställs på omhändertagande av animaliska biprodukter från anläggningar som slaktar eller på annat sätt hanterar dessa produkter som på andra anläggningar där animaliska biprodukter uppstår.

Vilda djur och ren

Biprodukter från slakt av vilda djur ("jägarens eget vilt") behöver inte omhändertas i enlighet med abp-lagstiftningen utan kan i många fall lämnas kvar ute i skogen och sedan eventuellt grävas ner där under förutsättning att miljölagstiftningen följs. Detta gäller inte om djuret misstänks vara smittat med eller påverkat av en sjukdom som kan överföras till människor eller djur. I dessa fall måste materialet omhändertas i enlighet med abp-lagstiftningen.

Biprodukter som uppstår i slakten vid godkända vilthanteringsanläggningar och vid renslakterier jämföras med biprodukter från boskapsslakt och kan omhändertas precis på samma sätt som detta, men det kan också bortskaffas genom nedgrävning. För biprodukter från renslakt får nedgrävning göras i de områden som anges i Jordbruksverkets föreskrifter. Nedgrävning av biprodukter från vilthanteringsanläggningar får göras över hela landet. Nedgrävningen ska göras enligt kommunens anvisningar¹⁸ och abp-lagstiftningens krav på nedgrävningen måste följas.¹⁹

Hela djurkroppar, eller sådant som avskiljs från djurkroppen innan den tas in till en vilthanteringsanläggning och som kommer från frilevande vilt i hägn²⁰, får också grävas ner. 21

¹⁸ 2 kap. 23 och 27 §§ SJVFS 2006:84.

¹⁹ För mer information om vilka krav som ställs på nedgrävning hänvisas till det dokument om nedgrävning "[Nedgrävning av döda djur, slaktbiprodukter och biprodukter från biodling](#)" som ligger på Jordbruksverkets webb

²⁰ Frilevande vilt definieras i punkt 1.5 i bilaga I i förordning (EG) nr 853/2004. Det rör sig om:

- vilda hov- och klövdjur samt hardjur och landlevande däggdjur som är föremål för jakt i syfte att användas som livsmedel och anses vara frilevande vilt enligt tillämplig lagstiftning i den berörda medlemsstaten, däribland däggdjur som lever fritt inom ett inhägnat område under liknande förhållanden som vilda djur
- frilevande vild fågel som är föremål för jakt i syfte att användas som livsmedel

Livsmedelsverket anser att landlevande däggdjur som lever fritt i hägn bör betraktas som frilevande vilt om:

- det aktuella djurslaget finns vilt i den svenska faunan (till exempel kronhjort, dovhjort, vildsvin och mufflonfår)

Hudar och skinn från slakterier

Hudar och skinn från hovdjur²¹ som enligt ett beslut av en driftansvarig är avsedda för andra ändamål än som livsmedel men som uppfyller kraven i förordning (EG) nr 853/2004 för råvaror för gelatin eller kollagen för användning i livsmedel får släppas ut på marknaden utan begränsningar enligt abp-lagstiftningen. Dessa anses ha uppnått en s.k. slutpunkt²² och behöver inte åtföljas av något handelsdokument när de lämnar livsmedelsanläggningen och de behöver heller inte sändas till en anläggning eller mottagare som Jordbruksverket godkänt eller registrerat. För att transportör och mottagare i den vidare hanteringen ska kunna styrka att de håller gelatinkvalitet ska det gelatinintyg som krävs för livsmedelshudar vara med.²³

”Livsmedelsgodkända” hudar och skinn kan alltså behöva hållas åtskilda från andra hudar och skinn även om de inte ska vidare som livsmedel. Slakteriet kan dock välja att klassa dessa hudar och skinn som animaliska biprodukter av kategori 3 vilket innebär att de kan läggas ihop med hudar och skinn från slaktade djur som där ett minimikrav är att de genomgått levandedjursbesiktning. Mottagaren av sådana hudar och skinn ska vara registrerad hos Jordbruksverket för att ta emot skinnen.

Hudar som härrör från kroppar för vilka ännu inte svar erhållits avseende BSE-test måste stå under den behöriga myndighetens kontroll oavsett om det är potentiella livsmedelshudar eller animaliska biprodukter tills svar erhållits.²⁴

För den vidare hanteringen av hudar och skinn i livsmedelsanläggning framgår av lagstiftningen att utan att det påverkar tillämpningen av mera specifika krav som fastställts i gemenskapens veterinärmedicinska lagstiftning får råmaterial för produktion av gelatin och kollagen som inte är avsett som livsmedel lagras, behandlas eller bearbetas i de anläggningar som särskilt godkänts i enlighet med avdelning XIV kapitel I punkt 5 samt avdelning XV kapitel I punkt 5 i bilaga III till

-
- hägnet är godkänt av länsstyrelsen
 - storleken på hägnet och biotopen i detsamma är anpassad till djuren så att det under vegetationsperioden inte råder brist på föda
 - djuren är föremål för jakt enligt de jaktmetoder som uppfyller kraven i jaktlagen (1987:259), jaktförordningen (1987:905) och Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om jakt och statens vilt (NFS 2002:18).

²¹ I abp-lagstiftningen har ordet ”ungulates” genomgående översatts med ”hovdjur”. ”Hovdjur” är ett begrepp som omfattar både uddatåiga och partåiga hovdjur. Således ingår i begreppet hovdjur även det vi vanligen benämner ”klövdjur”.

²² Kap. V C 1 i bil. XIII i förordning (EU) nr 142/2011.

²³ Enligt avsnitt XIV resp. XV kap. II punkt 1 i bilaga III i förordning (EG) nr 853/2004.

²⁴ Bil. III A I 6.3 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 999/2001 av den 22 maj 2001 om fastställande av bestämmelser för förebyggande, kontroll och utrotning av vissa typer av transmissibel spongiform encefalopati.

förordning (EG) nr 853/2004, under förutsättning att risken för överföring av sjukdomar förebyggs genom att sådant råmaterial avskiljs från råmaterial för framställning av produkter av animaliskt ursprung.²⁵

De hudar och skinn som inte håller livsmedelskvalitet när de anländer till en sådan anläggning eller som klassificeras om där till animaliska biprodukter får alltså inte sammanblandas med de som håller livsmedelskvalitet. Vid transport ska de krav uppfyllas som abp-lagstiftningen ställer på bland annat handelsdokument och märkning, och vid export ska intygen undertecknas av officiell veterinär från Jordbruksverket.

Mjök och mjökprodukter

På mejeri kan flera olika typer av animaliska biprodukter uppstå.²⁶

Mjökleveranser kan stoppas redan i samband med mottagningen på grund av t.ex. antibiotikaförekomst. Om ingen smitta misstänks går vanligen detta till ett lantbruk för senare spridning på mark. Sådant mjök är att betrakta som ett kategori 2-material och ska transporteras i enlighet med de krav abp-lagstiftningen ställer på handelsdokument och spårbarhet.

Om abp lämnas ut som foder ställs särskilda krav. Mejeriet måste vara registrerat i Jordbruksverkets foderföretagarregister. Abp-lagstiftningen reglerar kraven för mjök, mjökbaserade produkter och mjökderivat i bil. X kap. II avsnitt IV del I och II i förordning (EU) nr 142/2011. Kraven är ofta strängare för foder än för livsmedel. I vissa fall krävs det att mottagaren har tillstånd från Jordbruksverket att ta emot och använda produkten. Det rör sig t.ex. om opasteuriserad mjök, mjök eller vassle som enbart genomgått enkelpasteurisering och som ska användas till gris.

Det vanliga förfarandet vid större mejerier i dag är att enkelpastöriserade produkter syras på mejeriet till ett pH under 6, ett pH som sedan ska bibehållas under minst en timme innan produkten får levereras ut.

Observera de mikrobiologiska krav som ställs på den bearbetade produkten enligt kap. 1 i bil. X i förordning (EU) nr 142/2011.

En gård som använder egen mjök till djuren på gården behöver inte särskilt registreras eller godkännas för detta.²⁷ Däremot måste ett gårdsmejeri som önskar låta t.ex. vassle gå tillbaka till djuren på gården följa samma krav som fristående mejerier. Anledningen till detta är att mejeriet är en både en livsmedelsanläggning

²⁵ Art. 26 i förordning (EG) nr 1069/2009.

²⁶ Se dokumentet "Kategorisering av animaliska biprodukter" som det hänvisas till på första sidan i denna bilaga.

²⁷ Art. 2 1 e i förordning (EG) nr 1069/2009.

och en foderanläggning men inte en del av den djurhållande produktionsplatsen.²⁸ Om mjölk eller mjölkprodukter från gårdsmejeriet ska ges till gårdens djur krävs det alltså särskilt tillstånd från Jordbruksverket om inte kraven på behandling av produkterna för användning som foder följs.

Abp från livsmedelsbutiker och lager

I butiker kan flera olika huvudtyper av animaliska biprodukter uppstå. I artikel 9 och 10 i förordning (EG) nr 1069/2009 återfinns dessa tydliggjorda.

Det rör sig om:

- före detta livsmedel (art. 10 punkt f),
- biprodukter från styckning om butiken styckar kött (art. 10 punkt a och b)
- matavfall om butiken tillverkar t.ex. lunchmat och smörgåsar (art. 10 punkt p)
- animaliska biprodukter av kategori 2 om det är så att något måste återkallas på grund av förekomst av t.ex. salmonella (art. 9 punkt h)

Information om vad som gäller hittar du i dokumentet ”Hantering av animaliska biprodukter (abp) i butiker och lager som saluför respektive distribuerar livsmedel” som det hänvisas till på första sidan.

Matavfall

Matavfall definieras som alla typer av matavfall, inklusive använd matolja, från restauranger, storkök och andra typer av kök, inbegripet centralkök och hushållskök.²⁹ Se de informationsblad som det hänvisas till på första sidan för information om när abp-lagstiftningen ska tillämpas, om kategorisering och om krav på insamling, transport och spårbarhet.

Matavfall från internationell trafik från länder utanför EU, Norge och Schweiz är kategori 1-material. Övrigt matavfall är av kategori 3.

I praktiken samlas matavfall av kategori 3 in som avfall och omhändertas enbart i enlighet med de krav miljölagstiftningen ställer. Detta är i överensstämmelse med abp-lagstiftningen. Men om det rör sig om matavfall som inte samlas in som avfall enligt miljölagstiftningen ska mottagaren ha de tillstånd som krävs enligt abp-lagstiftningen och följa de krav som abp-lagstiftningen ställer på hanteringen av matavfallet.

²⁸ När mejeriet ligger i direkt anslutning till djurhållningen kan Jordbruksverket tycka att det är rimligt att tillämpa en förenklad hantering avseende handelsdokument. Det måste dock tydligt framgå i respektive anläggnings register hur mycket som lämnat mejeriet och gått över som foder till gårdens djur. Undantag från handelsdokument kan inte ges, men det kan anses rimligt att dessa görs veckovis och innehåller veckans totala volym.

²⁹ Definitionen återfinns i bil. I i förordning (EU) nr 142/2011.

Det är förbjudet att utfodra produktionsdjur³⁰, med undantag av pälsdjur, med matavfall.³¹ Inte heller sådana svin och fåglar som är sällskapsdjur, djurparksdjur eller cirkusdjur utfodras med matavfall.³² Om matavfall ska lämnas till några andra djurslag måste mottagaren ha erforderligt tillstånd och den utlämnande anläggningen ska vara registrerad som foderanläggning.

I flygplatsernas cateringkök tas ofta brickor med matrester emot från an-kommande flyg. Brickorna rensas och vagnarna fylls på med nylagad mat. För matavfall av kategori 1 gäller de krav som framgår av abp-lagstiftningen för kategori 1-material. I vissa fall har Livsmedelsverket tagit över kontrollansvaret över cateringverksamheten från kommunerna. Kommunerna har då endast kontrollansvaret över transport till anläggning för bortskaffande.

Export och utförsel till annat EU-land och kontroll i Traces

Om animaliska biprodukter eller därav framställda produkter ska sändas till något annat land inom EU eller till Norge eller Schweiz gäller generellt samma krav som inom landet. Dock ska ett standardiserat handelsdokument åtfölja produkten istället för Jordbruksverkets förenklade handelsdokument. Dokumentet ska vara på mottagarlandets språk (eventuellt dubbelspråkigt). Se under <https://jordbruksverket.se/djur/foder-och-produkter-fran-djur/produkter-fran-djur/hantera-handelsdokument-och-fora-register>. Där finns länk till dokument på andra språk.

Om obearbetat kategori 1-material eller kategori 2-material eller kött- och benmjöl eller fett som framställts ur kategori 1- eller 2-material ska föras ut till annan medlemsstat, till Norge eller Schweiz ställs särskilda krav.³³ Det krävs bl.a. att mottagande lands myndigheter har godkänt mottagandet och att Jordbruksverket har fått information om detta samt att Traces³⁴ används. Traces ska också användas

³⁰ Produktionsdjur är per definition i förordning (EG) nr 1069/2009 alla djur som hålls, göds eller föds upp av människor och används för framställning av livsmedel, ull, päls, fjädrar, hudar och skinn eller andra produkter som fås från djur eller som används för annat ändamål inom jordbruket, samt hästdjur.

³¹ Art. 11 i förordning (EG) nr 1069/2009.

³² 2 kap. 22 § Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

³³ Se art. 48 i förordning (EG) nr 1069/2009.

³⁴ Traces är en databas som är gemensam för hela EU. När djur och vissa djurprodukter flyttas mellan EU-länder och då de importerats från länder utanför EU, ska förflyttningen registreras i Traces.

vid avsändande av bearbetat animaliskt protein till dessa länder.³⁵ Företaget kan själv lägga in meddelandet i Traces.

Den myndighet som har kontrollansvaret över livsmedelshanteringen vid anläggningen bör, förutom att säkerställa att mottagarlandets myndigheter godkänt mottagandet och att Traces används vid avsändande, även säkerställa att de sändningar som går i väg från kontrollobjektet har kommit fram till sin destination. Detta görs genom att kontrollera att myndigheterna i mottagande land lagt in en kontroll i Traces på den aktuella sändningen som indikerar att sändningen kommit fram. Om inget sådant lagts in inom ett par veckor bör företaget tillfrågas om uppgifterna stämmer (t.ex. att sändningen verkligen gått i väg och att korrekt mottagande anläggning lagts in i systemet). Finns det anledning att tro att det är mottagande lands myndighet som missat att svara i systemet är den första åtgärden att be avsändaren ta kontakt med det mottagande företaget som kan påminna sin myndighet. Om inget svar läggs in måste en utredning göras för att klargöra vad som eventuellt kan ha hänt med sändningen i eller utanför Sverige. Länsstyrelsen har kontrollansvar över transporter inom landet och kan behöva informeras för att utreda transportföretagets roll. Jordbruksverket ska också informeras. I det fall en sändning av t.ex. benmjöl på ett otillåtet sätt har kommit att användas som foder kan både Länsstyrelsen och Jordbruksverket behöva agera.

När det gäller export till tredje land rekommenderar Jordbruksverket de företag som avser exportera att ta kontakt med Jordbruksverket i god tid innan avsändandet då det i vissa fall ställs särskilda krav. Vissa produkter får överhuvudtaget inte exporteras. Verket vill även ha vetskap om vilka intyg som används och i vissa fall även ta fram intyg ihop med mottagande lands myndigheter.

I de fall exportintyg ska undertecknas av officiell veterinär ska det göras av en officiell veterinär som är förordnad av Jordbruksverket.

Förslag på frågor som kan ingå i en checklista vid kontroll

Nedan anges ett antal frågor som kan anses vara ett minimum som bör besvaras vid en livsmedelsanläggning i samband med kontroll av hur anläggningen befattar sig med animaliska biprodukter och därav framställda produkter (nedan benämnt ”materialet”).

- Kategoriseras materialet som uppstår vid anläggningen på ett korrekt sätt?
- Förvaras materialet vid anläggningen så att det inte riskerar att uppstå förväxlingsrisker?

³⁵ Se art. 48 i förordning (EG) nr 1069/2009.

- Om det är ett slakteri; filtreras spolvattnet på korrekt sätt?
- Om det är en styckningsanläggning där SRM avlägsnas; filtreras spolvattnet på korrekt sätt?
- Är materialet korrekt märkt vid utleverans?
- Åtföljs materialet av korrekt ifyllda handelsdokument?
- För anläggningen register över levererat material?

Om en eller flera frågor besvaras med ”Nej” lever anläggningen inte upp till de krav lagstiftningen ställer och kontrollmyndigheten måste vidta erforderliga åtgärder.